

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ В АСПЕКТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ

***Анотація.** У статті проведено аналіз підготовки майбутніх економістів в аспекті формування екологічного світогляду шляхом анкетного опитування. Встановлено, що студенти розуміють значимість екології для економіста і формування його світогляду. Доведено взаємозв'язок економічної та екологічної освіти.*

У статті були вивчені та проаналізовані навчальні плани і програми підготовки майбутніх економістів у напрямі виявлення їх еколого-освітнього потенціалу. Проведений аналіз показав, що основні дисципліни, які вивчаються студентами економічних та управлінських спеціальностей, володіють певним еколого-освітнім потенціалом.

Отже, результатом впровадження нових ОПП підготовки економістів стала деєкологізація української економічної освіти, в той час як світовою тенденцією є її поглиблена екологізація.

***Ключові слова:** підготовки майбутніх економістів, формування екологічного світогляду, економічна та екологічна освіта.*

Актуальність дослідження. Сучасна економічна освіта, як загальна, так і професійна, є необхідною умовою формування особистісних та професійних компетенцій людини, необхідних для всебічної самореалізації в умовах глобалізаційних інформаційно-інноваційних тенденцій. «Виникає потреба у переосмисленні процесу підготовки майбутніх фахівців, зокрема, економічного профілю» [4, с. 176].

Сьогодні необхідно акцентувати увагу на пріоритетних аспектах економічної освіти, визначених Концепцією розвитку економічної освіти в Україні, до яких належать: ступенева підготовка фахівців економічного спрямування; оптимізація структури спеціальностей та спеціалізацій;

оптимізація мережі вищих навчальних закладів; удосконалення економічної підготовки фахівців у неекономічних ВНЗ; підвищення конкурентоспроможності випускників та розвиток системи їх працевлаштування; вдосконалення фінансово-економічного механізму функціонування ВНЗ; інтеграція вищої економічної освіти у світовий простір [5, с. 4–5].

Вищі навчальні заклади України здійснюють підготовку фахівців з широкого спектру економічних спеціальностей: міжнародна економіка, економіка підприємств, менеджмент зовнішньоекономічної діяльності, фінанси і кредит, статистика, облік і аудит, маркетинг, інформаційні системи в менеджменті, менеджмент виробничої сфери, адміністративний менеджмент та ін.

Т. Лапіна доводить, що професійна підготовка фахівців економічних спеціальностей є «побудова ефективної системи економічної освіти особистості, яка дозволяє виявити певний рівень забезпечення особистості знаннями, необхідними для формування морально-економічних рис студента, підготовки його до навчально-пізнавальної та господарсько-побутової діяльності» [6, с. 56].

Бакалавр з економіки і підприємництва повинен мати розвинені аналітичні здібності, широкий кругозір, емоційну стійкість, уміння працювати в умовах дефіциту інформації, ресурсів та часу, бути ініціативним та наполегливим, безперервно поповнювати свої знання [7, с. 6].

Економіст повинен бути здатним виконувати організаційно-управлінські функції на рівні середньої ланки управління організацією: планування, організація, координація, аналіз і контроль. Як зазначає В. Годін, на практиці розвиток особистісних і творчих якостей економіста найчастіше відбувається на інтуїтивному, практико-емпіричному рівнях та не є метою вивчення навчальної дисципліни [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід підкреслити, що суттєвий внесок у дослідження проблеми економічної освіти зробили такі вітчизняні економісти як Г. Башнянин, В. Базилевич, З. Ватаманюк, Є. Воробйов, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Гриценко, І. Малий, Ю. Ніколенко, С. Панчишин, Г. Стеблій, В. Тарасевич, І. Тивончук, А. Чухно та ін.

Питання професійної підготовки майбутніх економістів розглядалося в роботах І. Бернацького, Н. Бутенко, М. Вачевського, Л. Груценка, Д. Дзвінчука; І. Кобелевої, В. Мадзігона, М. Олесової, Н. Примаченко, І. Прокопенка, Є. Савельєва. Їх дослідження присвячені формуванню економічних знань, визначенню базових і допоміжних понять, обґрунтуванню значимості економічного виховання, визначенню форм та засобів їх підготовки.

А дослідженням співвідношення інтересів економіки та екології займалися О. Винницька, М. Винницький, І. Замула, В. Копійка, Ю. Федунь, Р. Фещур, О. Хилова, Т. Шинкаренко та ін. Науковці вважають, що економіка й екологія перебувають у прямій взаємозалежності і тісній взаємодії. Тому очевидно, що кризовий стан довкілля поглиблює занепад економіки, а депресивний стан економіки погіршує стан довкілля.

Постановка проблеми. На першому етапі нами були вивчені та проаналізовані навчальні плани і програми підготовки майбутніх економістів галузі знань 0305 Економіка та підприємництво, напряму підготовки 6.030509 Облік і аудит, 6.030507 Маркетинг, 6.030504 Економіка підприємства, 6.030508 Фінанси і кредит у напрямі виявлення їх еколого-освітнього потенціалу.

Проведений аналіз показав, що основні дисципліни, які вивчаються студентами економічних та управлінських спеціальностей, володіють певним еколого-освітнім потенціалом. Проблеми, що обговорюються в цих

дисциплінах, можуть внести певний вклад для формування у студентів наукових екологічних понять, необхідних для розуміння фізичних, біологічних, геологічних, соціальних та інших механізмів функціонування навколишнього середовища.

Для здійснення принципу міждисциплінарності екологічної освіти слід розставити основні екологічні акценти у змісті окремих дисциплін, що вивчаються студентами тієї чи іншої економічної спеціальності.

В змісті освіти, аналіз питань еколого-економічного спрямування виконують допоміжну роль. Саме такий підхід заважає надати екологічній складовій у навчальних дисциплінах підготовки економіста роль вектору, який спрямовує стратегічний напрям формування екологічного світогляду майбутніх економістів.

Отже, **метою статті** є дослідження проблеми підготовки майбутніх економістів в аспекті формування екологічного світогляду.

Виклад основного матеріалу. Економічні важелі регулювання охорони навколишнього середовища, економічні аспекти використання природних ресурсів; методи розрахунку економічних збитків від антропогенного порушення довкілля; визначення ефективності природоохоронної діяльності; основні підходи до економічної оцінки природних ресурсів і принципів визначення плати за їх використання; способи розрахунку зборів за забруднення природного середовища, фінансово-економічні методи стимулювання природоохоронної діяльності – ці питання в тому чи іншому контексті обов'язково постають у більшості нормативних дисциплін підготовки майбутніх економістів.

Зміст економічної освіти безпосередньо пов'язаний зі змістом екологічної освіти через те, що вони розглядають два боки процесу взаємин суспільства і природи, економічні знання про процес виробництва можуть використовуватись при вивченні ступеня впливу цього процесу на екологічну ситуацію.

При проектуванні змісту і методів екологічної освіти та виховання студентів певної економічної спеціальності необхідно, без сумніву, враховувати особливості професійного мислення, характерні для представників тієї чи іншої спеціальності. Очевидно, викладання екологічного матеріалу на економічних факультетах має будуватися на основі аналізу історико-соціологічної та економічної складових екологічних проблем [8, с. 105].

У своєму дослідженні ми прийняли три рівні інтеграції системи економіко-екологічного навчання - перший рівень характеризується його організацією в ході вивчення студентами тільки дисциплін циклу природничо-наукової та загальноекономічної підготовки, на другому рівні організація економіко-екологічного навчання забезпечувалася в ході вивчення дисциплін циклу професійної підготовки, третій рівень передбачав поглиблення інтеграції за рахунок вивчення спецкурсу «Основи екології та економіки природокористування».

Науковці та викладачі застерігають, що фактичне припинення викладання екології студентам-економістам та студентам-управлінцям як дисципліни лише сприятиме поглибленню цієї кризи, так як екологічна освіта та виховання майбутніх спеціалістів – один з аспектів гуманізації, що передбачає подолання споживацького ставлення до природи, екологічного невігластва і спрямований, зрештою, на відвернення загрози глобальної екологічної катастрофи [1; 2].

Враховуючи те, що наслідком економічної інтернаціоналізації стала глобальна екологічна криза, очевидно є необхідність поглибленого вивчення студентами-економістами питань екології, природокористування, охорони природи.

Розглядаючи питання змістового наповнення навчально-виховного процесу підготовки майбутніх економістів екологічним матеріалом можна охарактеризувати стан, як незадовільний.

Отже, результатом впровадження нових ОПП підготовки економістів стала деєкологізація української економічної освіти, в той час як світовою тенденцією є її поглиблена екологізація. Екологізація освіти, а тим більше економічної і управлінської – це вимога часу.

У ситуації, яка сьогодні склалася у сфері економічної освіти в Україні, екологічний аспект підготовки цієї категорії студентів виявився цілком втраченим.

Для дослідження рівня сформованості екологічного світогляду була обрана методика анкетного опитування, що широко застосовується у різноманітних соціологічних дослідженнях. Основною перевагою такого опитування є можливість за рахунок анонімності анкетування респондентів отримати об'єктивні та відверті відповіді.

Анкета містила 7 запитань і була спрямована на те, щоб з'ясувати ставлення студентів до необхідності вивчення екології як дисципліни та впливу екологічних знань на вивчення економічних дисциплін. Приведемо лише декілька прикладів.

Було опитано 68 респондентів різних економічних спеціальностей. Анкетування респондентів здійснювалось анонімно, тобто без вказівки ними особистих даних та підписів.

На перше запитання «Чи необхідні екологічні знання для формування світогляду економіста отримано такі результати: 1 курс - 88,6% студентів впевнені, що екологічні знання необхідні для формування світогляду економіста, а, отже, необхідно вивчати екологію. 74,8% респондентів відповіли, що екологічні методи дослідження використовуються при аналізі економічних процесів, 64,6% зазначили, що екологія зачіпає сферу усіх економічних дисциплін; 2 курс – 72,5% респондентів відповіли, що екологічні знання необхідні для формування світогляду економіста; 15,2% - ні і 12,3% - важко відповісти, 69,3% студентів відзначили, що екологія зачіпає сферу усіх економічних дисциплін; 3 курс - більшість студентів

(74,8%) згодні з тим, що екологічні знання дійсно необхідні для формування світогляду економіста; 11,0% відповіли, що немає необхідності, і 14,2% не змогли відповісти. При визначенні ступеня важливості отримання екологічних знань різкої диференціації не виникло: 51,8% студентів 3 курсу оцінили її в 2 бали, а 28,7% - в 1 бал (за шкалою від -3 до +3), що говорить про роль екології як про позитивний фактор при формуванні екологічного світогляду економіста, 76,8% студентів вважають, що екологічні методи дослідження використовуються при аналізі економічних процесів; 70,6% відповіли: екологія зачіпає сферу усіх економічних дисциплін; 4 курс – 87,5% студентів вважають, що екологічні знання необхідні для формування світогляду економіста, 8,4% респондентів так не вважають, а 4,1% не змогли відповісти. Екологія є важливим предметом для студентів 45,1%, маловажним для 39,8%, найважливішим для 11,2%, 3,9% вважають що, екологія за пріоритетністю для них нічим не виділяється серед інших предметів, 76,5% респондентів вважають, що екологія зачіпає сферу усіх економічних дисциплін, 68,6%, що екологічні методи дослідження використовуються при аналізі економічних процесів.

Отже, встановлено, що студенти розуміють значимість екології для економіста і формування його світогляду. Більшість студентів вважає важливим для себе вивчення екології, оскільки знання, отримані в процесі навчання, використовуються ними у всіх економічних дисциплінах, при аналізі економічних процесів.

На запитання «Чи формує екологія загальнолюдські якості?» отримано такі результати: 1 курс - 60,9% студентів стверджують, що екологічні знання однаково впливають і на вміння абстрактно мислити, і на вміння систематизувати інформацію, 86,9% першокурсникам дані якості допомагають при вивченні інших дисциплін; 2 курс – 62,7% респондентів відповіли, що екологія формує в людині якість логічно мислити і бачити взаємозалежності у природі, 27,4% відзначили вміння систематизувати

інформацію, 8,9% вміння абстрактно мислити. 77,1% респондентам ці якості допомагають при вивченні інших дисциплін; 3 курс - вплив екології на особистість людини мало ймовірно, що має значення – 39,7%, має незначний вплив – 29,1%, іноді впливає – 14,8%, відіграє значну роль – 11,9%, не робить впливу – 4,5%. При виборі якостей, які в людині формує екологія, опитувані виділили: вміння систематизувати інформацію - 61,0%, логічно мислити – 23,6%, вміння абстрактно мислити – 15,4%; 4 курс - 40,2% респондентів вважають, що екологія має незначний вплив при формування особистості, 29,1% дотримуються думки, що екологія допомагає при формуванні особистості лише іноді, 12,1% вважають, що вона відіграє значну роль, 10,2% - що цей вплив малоймовірно і 8,4% вважають, що взагалі не впливає. На питання: «Які якості (навички, уміння) в людині формує вивчення екології?» Відповіді складають: «вміння систематизувати інформацію» (65,8%), «вміння абстрактно мислити» (44,2%). На запитання «Чи допомагають Вам ці якості (навички, уміння) при вивченні інших дисциплін?» 80,4% респондентів відповіли «так», негативно відповіли 7,3%, питання викликало труднощі у 12,3% студентів.

Отже, основна частина опитаних студентів вважають, що екологія формує в студентів вміння систематизувати інформацію, розвиває абстрактне мислення, а ці якості є досить важливими для формування особистості економіста.

Згідно з проведеним опитуванням, більшість студентів вважають важливим для себе вивчення екології, вони згодні з тим, що екологія використовується в усіх економічних дисциплінах, впевнені, що екологія необхідна для формування світогляду економіста. Більшість опитаних студентів вважають, що екологія допомагає розвивати вміння доводити і логічно мислити, тим самим вивчення екології може сприяти вмінню формувати і відстоювати свою точку зору.

У результаті проведення пілотажного дослідження з'ясувалося, що більшість респондентів дотримуються думки про необхідність застосування екологічних методів в майбутній професійній діяльності. На даному етапі свого навчання у вузі студенти першого, другого та третього курсів використовують екологічні методи і операції при вирішенні економічних та інших завдань, а четвертий курс посилається на екологічні знання при аналізі даних у ході ставленні до навколишнього середовища.

Подальше дослідження було проведено з метою виявлення у студентів першого курсу знань екологічних проблем сучасності, екологічного стану міста, рівня екологічної освіти в навчальному закладі, бажання зробити свій практичний внесок в оптимізацію стосунків людства з природою та їх знання у цій галузі.

Аналіз проведеного анкетування показав, що студенти приходять зі шкіл некомпетентними в питаннях екологічної освіти. Студенти усвідомлюють значущість екологічних знань, розуміють важливість вирішення екологічних проблем і необхідність особистої участі у справі збереження природи. Хоча, деякі з них, нічого не роблять для збереження природи, неактивно беруть участь у природоохоронних заходах і не виявляють інтересу до поглиблення знань в галузі екології.

Отже, проведена діагностика показує низький рівень сформованості екологічного світогляду у 100% опитаних студентів, що підтверджує необхідність реалізації екологічного підходу в освітньому процесі підготовки економістів.

У процесі опитування з'ясувалось, що більшість студентів надто вузько розуміє сутність екологічного світогляду, зводячи його до екологічної освіченості, знання наукових засад природокористування або до екологічної освіти й екологічної свідомості.

Загалом виявилось, що у більшості студентів не сформована система екологічних цінностей, стійких екологічних переконань, відповідна

установка на екологічно правильну поведінку в навколишньому середовищі, готовність до конкретних дій. Виявлено значну розбіжність між широтою знань і глибиною їх засвоєння, оскільки вони не перейшли у переконання – основу екологічного світогляду.

Висновки. Повний аналіз матеріалів анкетування, бесід, програмної документації дав підстави зробити такі висновки.

Студенти економічного профілю усвідомлюють необхідність теоретичної екологічної підготовки у процесі навчання. Одержані теоретичні знання здебільшого не пов'язуються з конкретними питаннями охорони навколишнього середовища і раціонального природокористування.

Існує нагальна потреба у створенні спецкурсу «Основи екології та економіки природокористування» для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, який сприятиме поглибленню знань студентів щодо механізмів раціонального природокористування, оцінки природних ресурсів і, відповідно, формуванню екологічного світогляду.

Список використаних джерел

1. Богобоящий В.В. Принципи моделювання та прогнозування в екології : Підручник / В. В. Богобоящий, П. Б. Чурбанов, В. М. Шмандій. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 216 с.
2. Борисова В. А. Екологізація підприємницької діяльності. / В. А. Борисова. – Суми: Видавництво «Довкілля», 2004. – 128 с.
3. Годин В. В. Информационные технологии и требования к менеджменту XXI века [Электронный ресурс] // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. - № 2. – Режим доступа: <http://www.cfin.ru/press/management/2001-2/godin.shtml>.
4. Горбуліч І. О. Формування готовності до ділового спілкування у майбутніх маркетологів / І. О. Горбуліч // Вісник Луганського

- національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки). – 2011. – № 15 (226), серпень, ч. 2. – С. 176–182.
5. Концепція розвитку економічної освіти в Україні // Освіта України. – 2004.
 6. Лапіна Т. Формування економічного мислення у студентів-фахівців економічного профілю / Тетяна Лапіна // Нова педагогічна думка : науково-методичний журнал. – 2011. – № 1. – С. 55–58.
 7. Освітньо-професійна програма вищої освіти за професійним спрямуванням бакалавра з економіки і підприємництва. Нормативи обов'язкового мінімуму змісту та рівня підготовки бакалавра / Колектив авторів під загальним керівництвом А. Ф. Павленка. – К. : КНЕУ, 1997. – 104 с.
 8. Писаренко Е. А. Информационные технологии в экологическом образовании студентов экономических специальностей вузов : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Писаренко Елена Анатольевна. – Ставрополь, 2004. – 177 с.

References

1. Bogoboiashchyi V. V., Churbanov P.B., Shmandii V.M. (2004). *Principles of modeling and forecasting in ecology*. Kyiv: The centre of educational literature (in Ukr.)
2. Borisova V.A. (2004). *The greening of business activities*. Sumy: Publishing House "Environment" (in Ukr.)
3. Godin V.V. (2001). *Information technology and management requirements of the XXI century*. Management in Russia and abroad. Retrieved from [http:// www.cfin.ru / press/management/2001-2/godin.shtml](http://www.cfin.ru/press/management/2001-2/godin.shtml). (in Russ.)
4. Gorbulich I.O. (2011). The formation of readiness to business communication of future marketers. *Visnyk of Luhansk national*

University named after Taras Shevchenko (teaching), 15, 176-182 (in Ukr.)

5. The concept of development of economic education in Ukraine (2004). (*Education Of Ukraine*) (in Ukr.)
6. Lapina T. (2011). *The formation of economic thinking in students-specialists of economic profile*. New pedagogical ideas : (Journal of international Affairs) (in Ukr.)
7. Pavlenko A.F. (1997). Educational-professional program of higher education professional with bachelor of Economics and business. The standards of required minimum content and level of bachelor. Kyiv (in Ukr.)
8. Pisarenko E.A. (2004). *Information technology in environmental education of students of economic specialities of universities*. Stavropol (in Russ.)

***TRAINING OF FUTURE ECONOMISTS IN THE ASPECT OF
FORMATION OF ECOLOGICAL OUTLOOK***

Summary. In the article the analysis of the training of future economists in the aspect of formation of ecological worldview by questioning. It is established that students understand the importance of ecology for the economist and the formation of his worldview. We prove the relationship of the economic and environmental education.

Higher educational institutions of Ukraine carries out training of specialists on a wide range of occupations. The economist must be able to perform managerial functions at the level of middle management: planning, organization, coordination, analysis and control.

The article reviewed and analyzed the curricula and programs of training of future economists in the direction of identify their ecological and educational potential. The analysis showed that the main disciplines studied by students of economic and management majors have specific ecological and educational potential.

The content of economic education directly relate to the content of environmental education through what they consider the two sides of the relationship between society and nature, economic knowledge about the production process can be used when studying the degree of influence of this process on the environmental situation.

Students of Economics are aware of the need for theoretical and environmental training in the learning process.

Key words: *training future economists and ecological worldview, economic, and environmental education.*

Душечкіна Наталія Юріївна - аспірант Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини